מועצה אזורית דרום

בני ברית ישראל

עורך: יוסי רזי
razyf@013net.net

יו"ר מועצה :אבי ארז
ereza100@gmail.com

עלון מספר 17

לשכת הנשיא ו'צמן

לשכת נתיבי השלום

לשכת בנימין דה רוטשילד

אוקטובר 2021

העלון הדיגיטלי

חשוון תשפ"ב

תוכן עניינים

דבר העורך – יוסי רזי
דבר יו"ר המועצה – אבי ארז
מיהם האנשים שמפיצים פייק ניוז?* - אופיר בראל
מה יהיה? מבט אל העתיד – ד"ר יאיר שרן
ליונה שלום – נועה סבו
משה ליפקין – צבי תדמור
היה הייתה עברית – רות קלי
הפרעושים – ד"ר רפי שחף
זיקוקין די נור – שוקה דינור
על סאטירות פוליטיות בארץ ובעולם – ד"ר שלמה הרציג

חלון לעלון

יוסי רזי

כמו מרתון

הירצחו של הקבלן/יזם אלדד פרי, כאן על סף ביתנו, ברחובות מעוררת מעבר להתנהלותו העסקית מוסרית ומעבר למניעים לרצח הנפשע (וכל רצח הוא נפשע) מחשבות על מהלך חייו של אדם.

הרי האיש, על פי כל קריטריון פרץ קדימה מאז החל את חייו המקצועיים, פתח, חברות, הקים, הרחיב, התפשט לכל עבר ולבסוף – התפשט **מדי** לכל עבר, לקה מן הסתם ביהירות, היבריס, שהובילה אותו להאמין בכוח ללא גבול ולבסוף הבלון שיצר התפוצץ, שקע בחובות וכך מת בצורה כזאת טרגית.

ממרום גילנו נראה שישנם כאלה שעולים וזורחים ככוכבים ולאחר כמה שנים, לא הרבה- הם שוקעים כמו כוכבי שביט.

לא מזמן נפטר גרהרד מילר, שהיה ידוע ומוכר לכל אוהדי הכדורגל שבינינו ככוכב-על בנבחרת גרמניה של שנות השישים והשבעים. מילר, יליד 1945 היה הכובש הגדול ביותר של אז בארצו, ומהגדולים בעולם, ידע לנצל כל הזדמנות ברחבת ה-16 להניח את הכדור ברשת, ומלבד היד נאמר עליו שהוא עשה זאת בכל איברי הגוף.

והאיש, למי שקרא עליו, פרש בגיל 37, נהיה עוזר מאמן לקבוצת הנערים של מינכן, ניסה מזלו בעוד כמה מקומות בחיים (הקבוצה עזרה לו מאד, צריך לומר) ולבסוף שקע בסמים אלכוהול ומת בגיל 76, מן הסתם לא באושר כלל. תהילתו הקודמת בודאי הציקה לו בזקנתו.

והמסקנה היא, אם לא לנו, באשר אנו נמצאים כבר במקום שלנו, הרי לפחות לצאצאינו – אם בכלל יקשיבו לנו – שאת החיים צריך לרוץ כמו במרתון, לא 100 או 200 או אפילו 10,000 מטר; מרתון ארוך אחד, לשמור את הכוחות, לא לבזבזם בקילומטרים הראשונים; לשמור על ענווה וכבוד כלפי החוויה הזאת שנקראת חיים. לכל אורכם.

ואז, להיכנס לאצטדיון לקראת ההקפה האחרונה, לרוץ אותה בזקיפות (ככל הניתן) ולסיים יפה (ככל הניתן).

וממילים גבוהות-מרתוניות אלו אל שיגרת עלוננו:

לאחר 17 עלונים אנו מעוניינים לדעת משהו על מצבנו.

ולכן, אתם הקוראים מתבקשים להעביר אלינו, לאבי או אלי, משוב שלכם שבו תפרטו את התרשמותכם מהעלון, לרבות העדפות שלכם לחומרים הכתובים,
משאלות/הערות/הארות שניתנות למימוש במסגרת שלנו.

נשמח לשמוע + תודה מראש.

ובעלון הזה – כרגיל – מגוון כתבות בנושאים שונים ואליהם נוספה בת קול חדשה ורעננה – שיר מעורר מחשבה של נועה סאבו.

דבר יו"ר המועצה

שלום חברים .

הקיץ חלף וריח הסתיו באוויר, אנחנו בשלבי חזרה לפעילות מלאה. בחודש האחרון נערכו שתי סדנאות יומיות ,כחלק מתוכנית ההרחבה "בני ברית 2023": אחת להכשרת מובילי לשכות חדשות והשנייה להכשרת מנטורים למובילים. הסדנאות היו יעילות ומועילות ומאורגנות למופת.

בלשכות עצמן חוזרים לפעילות חברתית והתנדבותית מלאה, בתקווה שהגל הרביעי של הקורונה מאחורינו. לשכת הנשיא ויצמן והלשכה הצעירה ערכו מפגש חגיגי משותף לציון פתיחת שנת הפעילות תשפ"ב. כמיטב המסורת, טעמנו ממעשי ידיהן של החברים והחברות. לאחר מכן האזנו להרצאה מפי ד"ר ישראלה יבלונקה בנושא "זרקור על סין - המציאות הלא נודעת בסין".

מפגש הלשכה הצעירה השבוע

בברכה

אבי ארז

על אנרגיה גרעינית – חלק שלישי

אנרגיה גרעינית בחיינו

אהוד גרינשפן

פרופסור אמריטוס באוניברסיטת קליפורניה שבברקלי, ארה"ב

במאמר הראשון בסדרה (עלון 15) אמרנו שאנרגיה שצבורה בגרעין ניתנת לשחרור ולהפיכה לאנרגיה שמושית – למשל לאנרגיה תרמית (חום), באחת משלוש דרכים: מיזוג (נקרא גם היתוך-fusion) של גרעינים קלים, בקוע (fission) של גרעינים כבדים והתפרקות רדיואקטיבית של איזוטופים שגרעיניהם אינם יציבים. במאמר זה נרחיב.

אנרגיה גרעינית וכדור הארץ

התפתחות כדור הארץ והחיים שבו הושפעו רבות מאנרגיה גרעינית. כל היסודות הכימיים להוציא מימן, נוצרו כתוצאה מ"נוקליאוסינטזה" - מיזוג של שני גרעינים לגרעין כבד יותר שעשוי להיות מלווה בהתפרקות רדיואקטיבית. על מנת שהמיזוג יתרחש החומר צריך להיות בטמפרטורות וצפיפויות אדירות, כאלה הנמצאות בכוכבים (שמשות). השמש שלנו, למשל, מחממת ומאירה את כדור הארץ על-ידי האנרגיה הגרעינית שהיא מפיקה ממיזוג של גרעיני מימן והפיכתם לגרעיני הליום. היסודות הכבדים יותר נוצרו בכוכבים גדולים בהרבה מהשמש שלנו (ציור 1) ושהתפוצצו עוד לפני היווצרות מערכת השמש שכדור הארץ הוא אחד מכוכבי הלכת שלה.

מספר מהאיזוטופים (ראה הגדרה בחלק א) אשר מרכיבים את כדור הארץ מבראשיתו הם רדיואקטיביים, ביניהם שני איזוטופים של אורניום: U-235 ו U-238, תוריום Th-232 והאיזוטופ K-40 של אשלגן. הדעיכה הרדיואקטיבית הספונטנית של הגרעינים של האיזוטופים הללו משחררת אנרגיה גרעינית המספקת תרומה מרכזית למאזן החום של כדור הארץ. מקור החום הפנימי אחראי לשמירה על השכבה החיצונית של ליבה כדור הארץ במצב מאגמה מותכת ושיחק תפקיד מרכזי בהתפתחות היבשות והאוקיינוסים של כדור הארץ. בגלל התנועה הסיבובית של כדור הארץ הברזל הנוזלי שבליבה יוצר שדה מגנטי אשר מגן על כדור הארץ מפני חלקיקים טעונים חשמלית הנפלטים מהשמש ומהקוסמוס ו"מפציצים" ללא הרף את כדור הארץ (על ידי הטיית המסלול של החלקיקים הטעונים בהתקרבם לכדור הארץ. חלק מהחלקיקים מגיע לכדור הארץ). חום ההתפרקות הרדיואקטיבית דולף מהמרכז הלוהט לתוך המעטפת החיצונית של כדור הארץ וגורם לתזוזת לוחות טקטוניים והתפרצויות וולקניות והרי געש (ציור 2).

ייתכן שהקרינה הגרעינית ומקור החום של כדור הארץ תרמו גם ליצירה ולאבולוציה של החיים על פני כדור הארץ. האנושות, כמו כל אורגניזם על פני כדור הארץ, נחשפו ונחשפים ללא הרף לקרינה גרעינית במהלך האבולוציה שלהם.

שיטות להפקה מבוקרת של אנרגיה גרעינית

התפרקות רדיואקטיבית

האנרגיה שמשתחררת מהתפרקות (דעיכה) רדיואקטיבית של איזוטופים בלתי יציבים נמצאת בשירות האדם זה עשרות שנים במיוחד כמקור אנרגיה למתקנים במקומות מרוחקים שהגישה לתידלוקם קשה. השימוש המרשים ביותר הוא הנעה ותפעול של מערכות למחקרי חלל כמו, לדוגמא, רכבי החלל "קיוריוסיטי" (Curiosity) ו "פרסבירנס" (Perseverance) שארה"ב שלחה למאדים. מקור האנרגיה להפעלת כל מערכות רכב החלל הוא האיזוטופ הרדיואקטיבי

פלוטוניום-238 שבדרך כלל מיוצר בצורה של גליל קטן. איזוטופ זה מתפרק על-ידי פליטת חלקיק אלפא (גרעין של הליום). לחלקיקי אלפא טווח קצרצר והם משקיעים את כל האנרגיה הקינטית שלהם בגליל הפלוטוניום וגורמים להתחממותו למאות מעלות צלזיוס. כל גרם פלוטוניום-238 מייצר 0.57 וואט של אנרגיה תרמית. מכיוון שזמן מחצית החיים של פלוטוניום-238 הוא 87.7 שנים הרי שלאחר 10 שנות שרות ההספק ירד בפחות מ-10% ל 0.53 וואט לגרם. כלומר, מקור חום זה פועל שנים רבות ללא תלות במצב השמש, במזג האויר וללא צורך בתדלוק. את הפלוטוניום-238 מייצרים בכורי ביקוע גרעיני לתוכם מכניסים מטרה של האיזוטופ נפטוניום-237 שהופך לפלוטוניום-238 כאשר בולע ניטרונים. החום הנפלט מהפלוטוניום-238 משמש גם לשמירת מערכות רכב החלל במצב תפעולי (שלא תקפאנה) וגם ליצירת חשמל להפעלת כל מערכותיו. המרת אנרגית החום לחשמל נעשית בדרך כלל בגנרטורים תרמו-אלקטריים שאין בהם חלקים נעים והם לכן אמינים מאד. היריעה איננה מספיקה לתארם במאמר זה. נציין רק שהם מבוססים על מה שנקרא אפקט Seeback – הפרש טמפרטורות בין שני מוליכים חשמליים או מוליכים למחצה שונים מייצר הבדל מתח בין שני החומרים. צומת אחת של המוליכים צמודה למקור החום ואילו הצומת השנייה שלהם צמודה לנקודה הקרה במערכת שהיא בדרך כלל הרדיאטור אשר מקרין לחלל את החום שאינו מנוצל. גנרטורים רדיואקטיביים מסוג זה משמשים גם לתפעול מגדלי-אור, תחנות מזג-אויר ותחנות ביון באיזורים רחוקים מאד כמו בקרבת הקטבים.

הפקה מבוקרת של אנרגית מיזוג גרעיני

הרעיון שתגובות מיזוג גרעיני הן מקור האנרגיה של השמש הוצע לראשונה על ידי הפיסיקאי האנגלי אדינגטון בשנת 1920, אם כי התהליך המדויק לא הובן עד לשנות השלושים. מחקר אפשרויות להפיק אנרגיה ממיזוג גרעיני בצורה מבוקרת וכלכלית החל בארה"ב, רוסיה וארצות אחרות כבר באמצע המאה ה-20 אך טרם צלח. הקושי הוא להביא את גרעיני חומר דלק המיזוג (בדרך כלל איזוטופים של מימן) לטמפרטורות שוות ערך לטמפרטורת השמש – קרוב ל 100 מיליון מעלות, מבלי לגרום להמסת חומרי המבנה של כור המיזוג. נרחיב על הגישות ההנדסיות לפיתוח כורי מיזוג גרעיני באחד המאמרים הבאים בסדרה זו.

כורי ביקוע גרעיני

ברחבי העולם פועלים כיום יותר מ-400 כורים גרעיניים ליצירה מסחרית של חשמל ועשרות רבות של כורים גרעיניים לצרכי מחקר ועוד עשרות רבות לצרכי הנעה ותפעול של צוללות ונושאות מטוסים. תחנות-כח גרעיניות מספקות היום כ 10% מתצרוכת החשמל בעולם וכ 72% מתצרוכת החשמל של צרפת. מכיוון שיצור חשמל מהגרעין איננו מלווה בפליטת גזי חממה (דו-תחמוצת פחמן ועוד מזהמים) הרי שאיכות האויר בארצות כצרפת ושבדיה (כ 40% מיצור החשמל מגרעין, 40% מתחנות כוח הידרואלקטריות ו 10% מרוח) מהטובות בעולם. הקמה מואצת של תחנות-כוח גרעיניות חדשות יכולה לתרום תרומה גדולה למניעת אסון אקלימי בכדור הארץ. לעקרונות המבנה של תחנות-כוח המבוססות על ביקוע גרעיני ולסוגי התחנות שבשימוש נקדיש מאמר מיוחד.

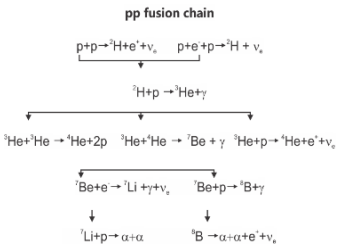

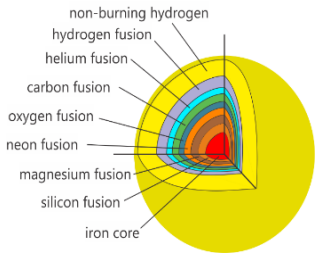

ציור 1. תאור סכמתי של תהליכי הנוקליאוסינטזה שמתרחשים בכוכבים גדולים (יותר מהשמש שלנו). ככל שמתקרבים למרכז הכוכב הטמפרטורה והצפיפות עולים וזה מאפשר מיזוג של גרעינים כבדים יותר.

ציור 2. התפרצות וולקנית של מגמה רותחת. מקור החום היא אנרגיה גרעינית הנובעת מהתפרקות רדיואקטיבית של איזוטופים של אורניום, תוריום ואשלגן.

מיהם האנשים שמפיצים פייק ניוז?

אופיר בראל

בשנה וחצי האחרונות אנחנו נתקלים בכמויות רבות של פייק ניוז סביב הקורונה מסוגים שונים. אבל, מה אנחנו באמת יודעים על מי שעומד מאחורי המידע הזה? האם יש אנשים שנוטים יותר ליצור ולשתף תוכן מהסוג הזה? מסתבר שכן.

גוף התקשורת הוותיק ה-BBC פרסם במאי בשנה שעברה תחקיר, המתאר שבעה טיפוסים אנושיים שונים, שנוטים שוב ושוב לכתוב ולשתף שקרים על הקורונה:

הבדחן

במהלך משבר הקורונה, אזרח אחד החליט לזייף צילום מסך של הודעה מטעם הממשלה, בה נכתב שמי שקיבל אותה נקנס, מאחר והוא יצא יותר מדי פעמים מהבית. צילום המסך שותף על ידי חבריו של האזרח ומשם הוא הגיע לקבוצות פייסבוק, שם הגולשים לא תפסו את העניין בצורה הומוריסטית. המפיץ ניסה להתגונן וטען שהוא לא התכוון להפחיד אף אחד.

הרמאי

בד"כ, מדובר בהודעות שמיועדות להשיג רווחים על חשבונם של אזרחים תמימים: במרץ 2020, הופצה בבריטניה הודעה כוזבת, לפיה הממשלה מתכוונת לשלם מענק מיוחד לאזרחים בעקבות משבר הקורונה. כדי לקבל את המענק, נכתב בהודעה, יש להיכנס לקישור שצורף ולהזין את פרטי חשבון הבנק. מה שסייע להתפשטות ההונאה הזו היה, ככל הנראה, שהאתר המצורף התחזה לאתר ממשלתי רשמי, מה שגרם לאנשים לתת בו אמון.

הטיפוס הקונספירטיבי

אי הוודאות סביב הקורונה היא כר פורה להפצת תיאוריות קונספירציה, מאחר ואנשים מעוניינים להפיג את המתח הנלווה לאי הוודאות באמצעות מידע מכל סוג שהוא, גם אם הוא תלוש מהמציאות.

בעבר הסתובבה בבריטניה שמועה, לפיה הנסיין הראשון שהשתתף בניסוי למציאת חיסון מהקורונה מת.

האיש שבפנים(Insider)

כאן, מדובר על מידע שמתאר רופאים, או גורמים מקצועיים אחרים, שמתוקף תפקידם הם בעלי גישה למידע מסתורי ומטריד, שלא משותף על כלל הציבור. פרסומים מהסוג הזה יוצרים אפקט כפול: מצד אחד, הם מציירים את המוסדות הרשמיים כמי שמסתירים מידע חיוני מהציבור בשל שיקולים זרים. מצד שני, אותם גורמים אנונימיים מצטיירים בתור היחידים שיכולים ורוצים לשמור על הציבור, באמצעות חשיפת המידע.

בבריטניה התפשטה בווטסאפ הודעה קולית לפיה לא יישלחו אמבולנסים לבתים של חולי קורונה, שבשל כך עלולים למות בביתם. המידע הוכחש באופן נמרץ על ידי הגורמים הרשמיים.

הפוליטיקאי

הפצת פייק ניוז היא חמורה יותר כשהיא מגיעה מצד אנשי ציבור, שאמורים לשמש מודל לציבור (בייחוד בזמני משבר) ושדבריהם ומעשיהם מגיעים למיליוני אזרחים.

כאן, ראוי לציין את הסערה הגדולה סביב דבריו של טראמפ, שהציע להזריק חומרי חיטוי לגופם של חולי קורונה. טראמפ אומנם טען לאחר מכן שההצעה נאמרה בציניות, אך ההבהרה הזו לא סייעה לשפר את מעמדו בציבור.

קרוב המשפחה

לפעמים, ניתן לזהות אנשים שמפיצים מידע מדאיג אך כוזב, כדי, כביכול, להגן על בני משפחתם וחבריהם. כזו היא למשל דניאל בקר, אמא לארבעה ילדים מאסקס, שקיבלה מידע מדאיג מאישה שלא הכירה, שקשור לתינוקות. בקר לא הייתה בטוחה אם המידע הוא נכון, אך מאחר וגם היא אמא לתינוקות, עלה בה החשש והיא החליטה לשתף את המידע "למקרה והוא נכון", כדבריה.

הסלבריטי

לעיתים, מפורסמים היו מעורבים בהפצת פייק ניוז. כמו במקרה של הפוליטיקאים, גם דבריהם של הסלבריטאים מגיעים לקהלי יעד נרחבים ובמקרים רבים, אותם מפורסמים משמשים מושא להערצה ומעריציהם עלולים להאמין למידע הכוזב, מבלי להפעיל חשיבה ביקורתית ולבדוק האם מדובר במידע מהימן.

מעוניינים בעוד סיפורים מרתקים על פייק ניוז וטיפים יעילים לזיהויו? אתם מוזמנים להצטרף לרשימת התפוצה שלי דרך שליחת בקשה למייל: ophir.barel@gmail.com

מה יהיה? מבט אל העתיד
והפעם: הצד האפל של הטכנולוגיה

ד"ר יאיר שרן, ראש הקבוצה לתובנת העתיד

פרופסור ליאונרד קליינרוק מאוניברסיטת קליפורניה, מהחלוצים ופורצי הדרך של פיתוח האינטרנט אמר במאי 2010, בטקס קבלת פרס דן דוד היוקרתי: "אם היינו יודעים שהכלי שאנו מפתחים ישמש לצורכי טרור, ייתכן והיינו נמנעים לפתח אותו...." והנה לאחרונה, עשור מאוחר יותר, אנדרו בוסוורת', בכיר בפייסבוק, מקורב לצוקרברג, כתב "אם הפלטפורמה (פייסבוק) גורמת נזק, למשל כשטרוריסטים משתמשים בה או כשילד חווה בריונות בגללה, הנזק שנגרם זניח לעומת המטרה (הכלכלית) הגדולה, האמת המכוערת, הצורך שלנו לחבר יותר ויותר אנשים..." בוסוורת' מעדיף את פייסבוק הדורסנית ומסייעת לטרור אך מצליחה כלכלית על פני פייסבוק שנענית לעקרונות אתיים ומוסריים. שני מובילים בתחום הטכנולוגיה מודים בפרהסיה שהכלים שהם מפתחים משמשים את הטרור ושעלולה להיות להם השפעה שלילית על החברה. הלקח החשוב מדוגמאות אלה הוא, שלטכנולוגיות חדשות יש פוטנציאל לא קטן לשמש לפעילות שלילית, כולל פשע וטרור, והמודעות לכך עשויה להקטין השפעה שלילית כזו לתועלת החברה. כאשר אנו צופים פני עתיד ומסתכלים על התפתחות טכנולוגית שנים קדימה עלינו לקחת בחשבון גם את הפן האפל של הטכנולוגיה ולא רק את תרומתה החיובית. הדוגמאות לעיל הם מתחום הסייבר או טכנולוגיות המידע שכולנו חיים איתם ומודעים לסיכונים שהם מעמידים. גניבות מידע, חדירה לפרטיות, דרישות לכופר, חדירה לחשבונות הבנק, גניבת זהות ועוד ועוד. התקפות סייבר כבר אינן נדירות והמקרה האחרון בבית החולים הלל יפה בחדרה הם המחשה אחת מיני רבות.

אחד התחומים הנוספים המתפתחים בשנים האחרונות, ואשר אחראי למהפכה טכנולוגית חשובה, הינו תחום הננוטכנולוגיה. היכולת לטפל במערכות בממדים זעירים

(ננומטר=לביליונית המטר, 9-**10 המטר) פתחה פתח לשימושים וסיכונים מטרידים. בכלל זה פיתוח וייצור חומרי נפץ רבי עוצמה ונשקים כמו אקדחים העשויים מחומרים לא מתכתיים שאינם ניתנים לגילוי (הסורקים אינם חושפים אותם ומערכות הגילוי והזיהוי אינן מגיבות אליהם). היכולת הטכנולוגית לפעול בתחום הננו ולהרכיב אלו לאלו חלקיקים ברמה האטומית והמולקולרית מאפשרת, למי שבבעלותו מעבדה מתאימה, לפתח ולייצר חומרים בעלי תכונות כרצונו . קחו למשל את המדפסות התלת ממדיות שיכולות היום להיות ברשות כל מי שנזקק להן. הן מאפשרות לייצר בהיחבא כלי נשק מחומרים פלסטיים כאלה ואחרים שיכולים לשמש ארגוני טרור ופשע ללא בקרה אפקטיבית. הטכנולוגיה הזו הולכת ומתפתחת ונהיית מאד זמינה. ראינו רק לאחרונה בארץ כיצד רובים תמימים (איירסופט) הופכים לנשק קטלני בידי פושעים ומכאן אנו למדים שאפשרויות כאלה אינן תאורטיות, הן מתממשות לעינינו הלכה למעשה. ובעתיד האיום ילך ויגבר. עוד אפשרות מטרידה היא לייצר "חומרים ברי תיכנות" שהם חומרים משובצי שבבים שמאפשרים לשנות את החומר מתצורה אחת לאחרת. חומרים לצורכי הסוואה, צעצועים שהופכים לנשק ועוד ועוד. גן עדן לטרוריסט הרוצה להתגנב ולתקוף .

ביוטכנולוגיה היא תחום רחב נוסף שמוליד סיכונים חדשות לבקרים. כבר הזכרנו בדפים אלה את היכולת של ביולוגיה סינטטית ועריכה גניטית. בקצרה קימות היום למשל אפשרויות מטרידות לשנות תכונות של וירוסים וחיידקים כך שיהיו אלימים לבני אדם או לא יהיו רגישים לטיפולים ורפואה מוכרת. חיידקים אלימים שעמידים לאנטיביוטיקה. חיידקים ידידותיים שהופכים מזיקים. נגיפים ממיתים ומגפתיים שעל ידם קורונה תחשב מחלה קלה. גורמים

ביולוגיים שאינם מוכרים למערכות הבריאות ולכן לא יתגלו במועד ויוכלו לגרום נזק רב לפני שיפותחו אמצעים לגלותם ולהתמודד איתם.

ההתפתחות הטכנולוגית הפכה יכולות מהסוג שתואר לזמינות ופתוחות בפני כולם. אתה יכול לצייד מעבדות במיטב הציוד והחומרים ולאפשר מימוש של טכנולוגיות שונות באין מפריע. אנו יודעים שארגוני טרור מקדישים משאבים ניכרים ומגייסים כוח אדם מיומן כדי שיוכלו לעשות שימוש באמצעים עתידיים כאלה אם וכאשר יזדקקו להם. הפעלת אמצעים לא מקובלים כמו נשק ביולוגי או כימי כבר קרתה בעבר ועוד היד נטויה.

אחת הדרכים להתמודד עם איום עתידי כזה הינו הגדלת המודעות גם בקרב מדענים ומפתחים כדי להקטין במידת האפשר את הסיכוי לשימושים אפלים כאלה. חשוב לדעת שפעילות נרחבת נעשית בישראל וברחבי העולם לקדם את פני הרעה. גילוי נאות, החתום מטה, עמד בראש פרויקט אירופאי גדול בתחום בשם פסטוס שפיתח עקרונות מדיניות למענים אפשריים שחלקם מיושמים כבר כיום.

בתקווה לשנה בטוחה וטובה.

פרופ' ליאונרד קליינרוק

ליונה שלום / נועה סבו

אזרחית ותיקה ילידת הארץ, היגרה מת"א לשפלה לפני 15 שנה, ספרנית ברחובות, מנגנת בכינור וכותבת שירים.

פִּסַּת קַרְקַע מְאוּבֶּקֶת
בֵּין גִּנַּת בֵּית-קָפֶה לְקוֹלְנוֹעַ
יוֹנִים מְלַקְּטוֹת פֵּירוּרִים בַּחוֹל
סַנְדְּלָר צוֹעֲנִי
מְפַתֶּה תְּנוּקוֹת בְּמַסְמֵר צִבְעוֹנִי
רוֹזָה הַמְּשׁוּגַּעַת מַפְשִׁילָה
שִׂמְלוֹתֶיהָ מוּל מַשְׁתֵּנָה צִבּוּרִית
תּוֹר שֶׁל גְּבָרִים מַבִּיט.

אֶחוֹרָיו שֶׁל הָרְחוֹב הָרָאשִׁי
בֵּין גִּנַּת בֵּית-קָפֶה לְקוֹלְנוֹעַ
בַּיִת יָשָׁן עִם בַּלְקוֹן
עַל הַקִּיר הַמְּזֹהָם
כַּף יָד מְצוּיֶּרֶת בְּדָם
אוּלַי גְּרָאפִיטִי שֶׁל לֶחִ"י
אוֹ יָדוֹ שֶׁל שְׁמִיל הָרָשָׁע
בְּגִנַּת הַקָּפֶה הַשָּׁכֵן
קְצִינִים בְּרִיטִים רוֹקְדִים
זַמֶּרֶת פְּסַנְתֵּר מְנַגֶּן
קִיסָאס קִיסָאס קִיסָאס
יַלְדָּה בַּבַּלְקוֹן עַל תְּלַת-אוֹפָן
נְעָלֶיהָ גְּזוּרוֹת מְדַוֶּשֶׁת בְּקֶצֶב
קִיסָאס קִיסָאס קִיסָאס.

מֵהָרְחוֹב הָרָאשִׁי נֶעֱלְמוּ הַיּוֹנִים
פַּסֵּי אוֹר מִצְטַלְבִים בַּשְּׁחָקִים
בַּיִת אֶפֶל עִם בַּלְקוֹן
עֲרֵימַת שַׁקֵּי חוֹל בַּכְּנִיסָה
מַדְבִּיקִים חַלּוֹנוֹת יְשֵׁנִים בַּפְּרוֹזְדוֹר
הַ"בֶּזֶה" יוֹרֶה צְרוֹרוֹת
הַיַּלְדָּה עֵרָה מַקְשִׁיבָה
אַבָּא מַרְגִּיעַ: תִּישְׁנִי, הַ"בֶּזֶה" טוֹבָה.

אֶחוֹרָיו שֶׁל הָרְחוֹב הָרָאשִׁי
עַל הַקִּירוֹת מִסְגֶּרוֹת שְׁחוֹרוֹת
יוֹנִים מְלַקְּטוֹת
פְּתָקִים שֶׁל בְּחִירוֹת
שׁוּרַת אוֹפְנוֹעִים נָאוּמִים בַּכִּכָּר
תּוֹרִים אֲרוּכִּים תְּלוּשִׁים לְבָשָׂר
יוֹנָה פְּצוּעָה נָפְלָה לַבַּלְקוֹן
הַיַּלְדָּה מוֹרַחַת מִשְׁחָה
בְּגִנַּת הַקָּפֶה לְמַטָּה
שָׁרִים הָאֲנִיּוֹת עָגְנוּ בְּמַלְטָה

לְיוֹנָה שָׁלוֹם.
בִּנְיָן יָשָׁן בֵּין מֶרְכַּז מִסְחָרִי לְקַבְּלָן חֲמָרִים
בַּבַּלְקוֹן הָאָטוּם דְּחוּסִים עוֹבְדִים זָרִים
אֶחוֹרָיו שֶׁל הָרְחוֹב הָרָאשִׁי
עַל פִּיסַת בֶּטוֹן יוֹנִים מְלַקְּטוֹת פֵּירוּרִים

משה ליפקין

צבי תדמור

לשכת הנשיא ויצמן

רפאל ליפקין דיוקן עצמי

קול האזעקה פילח את האוויר. דקת דומיה, אחריה נשמע רעש מחריש אזנים של פצצות שהוטלו ממטוסים מצרים לאורך רחוב הרצל. אחת מהן הוטלה בחצר המסגרייה של משה ליפקין. שני אחיו של משה, רפאל ונחום והפועל ברוך אושרוביץ שעסקו בבניית רכב למשוריין, נפצעו אנושות. מותם נקבע בבית החולים. נחום היה בן 45 במותו השאיר אחריו אישה ושלושה ילדים. רפאל בן 33 וברוך בן 22 היו רווקים. באותו בוקר הם מיגנו את הרכב שעמד בחצר המסגרייה בלוחות פלדה. זה היה אחד הרכבים שנועד לשיירת המכוניות העולה לירושלים לפרוץ את המצור להביא מזון ונשק לנצורים.

זה קרה ב- 30 במאי 1948 בימי מלחמת העצמאות. חודשיים קודם, מרדכי בן ה- 25, בנו של משה נפל בקרב בצאתו בשיירה מהר-טוב לירושלים. מרדכי, הוביל משוריין, לחם בגבורה ונספה באש עם כל אנשיו שהיו במכונית.

לימים, התוודעתי לקורותיה של משפחת ליפקין ופגשתים. את סיפורה של המשפחה בחרתי לספר לכם הפעם.

משה, התגורר עם משפחתו ברחוב ויצמן 13. לעיתים רחוקות הייתי רואה את משה. הוא היה גבה קומה עם מבנה גוף מוצק ושרירי. את מרים אשתו שהייתה נמוכת קומה ונעימת מבט הייתי פוגש במכולת.

מרדכי ליפקין

בנערותי, קראתי את הספר "החופש הגדול או תעלומת הארגזים" שכתב נחום גוטמן ואייר לילדים ולבני הנוער בו סיפר על משפחת ליפקין בעלת "המפחיה" ועל ההרפתקאות ש עברו עליו ב-1916 במושבה רחובות. גוטמן מתאר בספרו כיצד חיפש חדר להשכיר בביתו של בעל המפחיה: "נכנסנו למפחיה. ליד הסדן עמדו יהודי גבוה [מרדכי], בעל זקן שחור, והכה בפטישו על מטיל ברזל מלובן. אתו עבדו עוד שלשה בחורים... כנראה בנים שלו. "בחורים כברז" הם הקישו איש איש לפי תורו על הברזל...". בחלוף השנים קשרתי את הקצוות בין הסיפור של נחום גוטמן לבין משה ליפקין.

משה ליפקין, נולד ב- 1900 בעיר הומל בבלארוס. בגיל שלוש הגיע עם אביו מרדכי לרחובות. מרדכי הקים מסגריה ופרנס את אשתו ושבעת ילדיהם עולי הימים: משה (1900), נחום (1902), חנה (1903), אבנר (1906), אלישע (1909), שרה (1914), רפאל (1915).

ב- 1913 חלה מרדכי בשחפת ומשה הבן הבכור נאלץ להפסיק את לימודיו בבית הספר העממי ולקבל על עצמו את עול המשפחה. ב- 1917 מת האב ממחלתו. משה ניהל את המסגרייה ששכנה ברחוב הרצל ונחום אחיו בן ה- 14 עזר לו. כאשר בגרו אחיו הם הצטרפו לעבודה במסגרייה. משה ניהל את המסגרייה 60 שנה עד לסגירתה ב- 1972.

משה התחתן עם צפורה גורדון בהיותו בן 20, אותה פגש שלש שנים קודם לכן, כשנמלטה עם משפחתה לרחובות עקב הקרבות לכיבוש באר שבע שניהל הגנרל אלנבי עם הצבא הטורקי במלחמת העולם הראשונה. הם גרו אצל משפחת פורר, נולדו להם שני ילדים וב-1924 משה קנה את מגרשו של יוסף וייץ ובנה את ביתם ברחוב וייצמן 13 בו גרו.

הבית ברחוב וייצמן נבנה ביציקת בטון וכל האחרים עזרו בבנייה. בבית נבנו שני חדרים, היה גג רעפים ללא תקרה, וציפורים נהגו לקנן שם. היה בבית מוט ארוך לגרש את הציפורים. המטבח היה עשוי עץ והיה צמוד לבית. המקלחת הייתה בחוץ וכן בית השימוש העשוי עץ שהיה די מרוחק מהבית. כשהבת הייתה צריכה ללכת בערב לבית השימוש היה אביה עומד בחוץ ושורק כדי לגרש את התנים.

ציפורה נפטרה בגיל צעיר ב- 1933 ממחלת הסרטן. משה נשאר עם הדסה בת ה- 11 ומרדכי בן ה- 9. הדסה נשארה בבית וסיימה את לימודיה בבית הספר היסודי. אחר כך נשלחה לסמינר "המזרחי" בירושלים, אבל חזרה אחרי שנה והמשיכה בתיכון חדש בתל אביב. מוטק'ה לא הסתדר בבית הספר ונשלח לפנימייה בבן שמן, שם למד עד גיל 17 וחזר לרחובות לעבוד במסגרייה.

במשך 13 שנים משה נשא לבדו בעול המשפחה. ב- 1945 הכיר את מרים והם נישאו. שלושת ילדיהם של משה ומרים, בתיה (1947) והתאומים הבנים ספי ורפי (1948) גדלו ולמדו ברחובות.

משה חווה שכול איום ונורא, תוך כדי כך הקים משפחה ובנה חיים חדשים מלאי תקווה. האסון שפקד אותו ואת בני משפחתו לא הירפה ממנו. חייו התנהלו סביב המסגרייה בה שהה משעה מוקדמת בבוקר ועד חשיכה. בצהריים היה חוזר לאכול ולמנוחה קלה.

ילדותה של בתיה היטלטלה בין פחד מפני אבא מדוכא, חשדן, "במצב רוח", בלתי נגיש – לבין אבא אוהב, חכם ומבין. היה לא פשוט לנהל את החיים "כרגיל", כשהכול מוסתר ולא מדובר. עם זאת, סיפרה בתיה כי צוידה היטב בדרכה לחיים. נעטפה בכל כך הרבה אהבה ומסרים לסקרנות תאבת דעת. ביטחונה התבסס והיא בנתה חיים טובים.

משה גילה האהבה לספרים והיה מלא סקרנות להכיר את העולם. הייתה בביתם ספרייה עשירה בספרים ממיטב הספרות ובספרים מקצועיים בתחום המסגרות שהגיעו במשלוחים מחו"ל.

חצר ביתם הייתה מלאה בעצי פרי שתוחזקו בעבודה קשה בידי ספי ורפי. גדלו בה עצי תפוז ולימון, אשכוליות, תפוחים, שזיפים, אגסים, גויאבות, שסק ופיג'ויה, עצי נוי ולול תרנגולות. כאשר הבשילו הפירות היה זה תפקידם לקטוף. את התפוזים והאשכוליות בחורף, שסק בפסח ותפוחים ושזיפים בקיץ. מרים אימם הייתה מכינה ריבות ולפתנים.

את משה אביהם ראו מעט. בימי שבת נסעו לים או לטיול.

משה יצק ועיצב בסיס משותף לילדיו, שצמחו בקרקע קשה, מאתגרת ולא יציבה, אבל הפך אותם לעצים עמוקי שור ש ועבי גזע, שצמרותיהם שואפות להגביה מבט ולהרחיב אופק.

שרה ליד המכונה במסגרייה

משה, יושב ראשון משמאל

היה הייתה עברית

בין: "עֲשֵׂה לך רב" לבין: "מה הוא עושה לה?"

רות קלי

הפועל ע,ש,ה הוא אחד הפעלים השגורים ביותר בעברית. יש עשרות ביטויים, חלקם כבר אינם בשימוש, וחלקם נפוצים עד היום. לפנינו אחדים מהם:

- עָשָׂה גוף – התמתח, הזדקף, הבליט את שריריו כדי להפגין את גופו הגברי. 'עושה גוף כל פעם שחתיכה עוברת על ידו בבריכה.'
- עשה בְּרִיזָה – השתדל לעשות רושם, השתחצן. 'כשנכנס איזה גנרל הוא מתחיל לעשות בריזה.'
- עשה בְּרֶקֶס -עצר את פעולתו, עיכב את מהלך העניינים. 'היה עובד מסביב לשעון, אבל אחרי ההתקפת לב הוא עשה ברקס.'
- עשה לו עין – נתן בו עֵינָא בִּישָׁא 'הלכו לו שתי אצבעות מהמכונה, והוא אמר לרופא: "כמו שיצאתי מהבית ראיתי את השכנה עושָה לי עין."
- עשה עליה טור –בעל אותה, נאמר בגסות ובניבול פה.[לא היה עובר את ME TOO] 'כבר אין אחד בכפר סבא שלא עשה עליה טור.'
- עשה קשר במטפחת – כדי לזכור דבר מה. כשיראה את הקשר במטפחת ייזכר בדבר שלשמו קשר את הקשר. 'אני מלווה לך את "העולם הזה", אבל תעשה קשר במטפחת, שתזכור להחזיר לי.'
- עשו לו שמיכה – בלשון חיילי צהל: נקם ושילם, המבוצע על יד כיסוי הקורבן בשמיכה כדי שלא יזהה את המכים ונוקמים בו.
- עשו לו עוגה עוגה עוגה – הקיפו אותו במעגל. 'השר לא רצה לצאת אליהם וחשב לברוח מהדלת האחורית, אבל כמה חברה חיכו לו שם וכשהוא יצא עשו עוגה עוגה עוגה מסביבו, עד שכל ההפגנה הגיעה.

אז כמו ששרים הגששים: מה (באמת) הוא עושה לה, מה הוא עושה
שאיך שהוא עיניו נושא
היא אצלו כמו חמאה על המחבת? ...
אולי נעשה לנו רב, ונדע.

הפרעושים

ד"ר רפי שחף

ישנם כמה סוגי פרעושים, הנפוץ ביותר הוא פרעוש החתול שאינו בוחל גם בדם כלבים ולפעמים עוקץ גם בני אדם. הפרעושים יכולים להעביר מחלות שונות, דבר, טיפוס ועוד. הפרעוש הנפוץ אצלנו אינו מעביר מחלות לבני אדם.

הפרעושים מעבירים לכלבים ולחתולים תולעים שטוחות. כאשר הכלב בולע פרעוש, מתפתחת התולעת במעיו והיא יכולה להגיע לאורך של כמה מטרים, כאשר התולעת מתבגרת היא מתחילה להפיץ את ביציה, קטעים מזנב התולעת המלאים בביצים ניתקים בגופה ויוצאים מפי הטבעת של הכלב המאחסן. בשלב מסוים בהתפתחותם הם מתחברים לפרעוש וכך נבלעים שוב ע"י הכלב והחתול והתהליך חוזר על עצמו.

הפרעוש יכול לחיות עד שנה והוא עובר שלבים שונים בהתפתחותו מביצה לבוגר. הוא מתאים את עצמו באופן מעורר התפעלות לתנאי הסביבה. כאשר התנאים נוחים התפתחותו והתרבותו מהירים וכאשר אינם כל כך נוחים, התפתחותו איטית ומעוכבת.

הפרעוש הבוגר יכול לחיות בין שבועיים לארבעה חודשים. בזמן זה הנקבה מטילת מאות אלפי ביצים. כאשר הטמפרטורה והלחות גבוהים ההטלה מתגברת, הביצים מתבקעות בהתאם

לתנאי הסביבה. לאחר מכן, עובר הפרעוש שלושה שלבי התפתחות כלרווה (זחל). בשלב האחרון הזחל הופך לבוגר ומחפש לו כלב או חתול למצוץ את דמו.

הפרעוש יכול לגרום למחלות עור, ע"י גירוי של העקיצות הרבות והתכופות, בעיקר בגורים צעירים, אך גם במבוגרים. יכולה להתפתח אנמיה הגורמת לחולשה.

כלבים וחתולים רבים רגישים אלרגית לעקיצות ובעיקר לרוקו של הפרעוש המכיל חומר מונע קרישה. הפרעוש מחדיר מעט רוק למקום העקיצה העוזר לו ביניקת הדם וכך הוא מונע את קרישתו של הדם. אצל בעלי חיים רגישים מתפתחת תגובה אלרגית הגורמת לתגובה מקומית, אזורים נרחבים בעיקר סביב הזנב ובגב התחתון מאבדים שיער ומתקרחים. האזור הופך מגורה מאוד וכואב, הכלב אינו מפסיק להתגרד, פוצע את עצמו וגורם לזיהום חיידקי משני, וחוזר חלילה.

איך מונעים?

עד לפני מספר שנים לא הייתה דרך קלה להיפטר מפרעושים. המהפכה החלה עם כניסתה של הלוחמה הביולוגית כגון, הורמונים מעכבי גדילה, ומעכבי כיטין, המונעים מהזחל לעטות על עצמו מעטה קרני .

למלחמה בטפילים הוכנסו מולקולות חדשות, החודרות לבלוטת החלב בעור וקוטלות פרעושים וקרציות לתקופה של חודש ויותר. המוצרים מגיעים בטיפות בטפטוף על העורף אחת לחודש.

מוצרים חדשים כבשו את השוק בשנתיים האחרונות בטבליות הניתנות דרך הפה, אחת לשלושה חודשים.

הפרעוש בניגוד לקרציה למשל, אינו מתחבר אל הכלב או החתול, הוא נודד על גופם וניזון מהם ולעיתים קרובות יורד ממנו ומחכה בסביבה, במסתור השטיח הוא בכורסה בבית עד ששוב יתקרבו ויהיו זמינים לארוחה נוספת. בנוסף, חתולי רחוב בלתי מטופלים חיים או נודדים בחצרות והגנים ומשירים מעליהם כמויות גדולות של פרעושים. לכן, חשוב מלבד הטיפול בחיית המחמד שלכם לרסס גם את החצר ואפילו את הבית בחומרים מתאימים. במקרים קשים כדאי להשתמש בשירותיו של מדביר מקצועי.

הפרעושים בניגוד לקרציות אינם נעלמים בחורף. התפתחותם איטית יותר לכן מספרם קטן. עם בוא הקיץ והחום יתחילו שוב להתרבות בקצב, לכן צריך להמשיך ולטפל בכלב ובחתול גם בחורף.

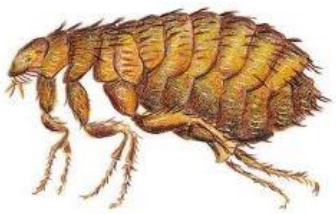

Charles Mann | Getty Images

זיקוקין די-נור

טור אורח של שוקה די- נור- איש הסיפורים והתובנות מגלי צה"ל.

כהורים לילדים בוגרים אני מניח שלא מעט אנחנו תוהים מהו המינון הנכון של תמיכה בילדים מבלי לדכא את עצמאותם, בבחינת הקניית החכה ולא רק לתת את הדגים. מהו המינון הנכון בין להיות 'הורה הליקופטר' לבין הורה שמרפה את השליטה בשלב מסוים של חייהם. לא מעט אנחנו עדים לפרסומים על אנשים ידועים עתירי ממון שמחליטים לא להוריש את כל כספם לילדיהם, כדי להותיר להם את היכולת להצמיח כנפיים, לאפשר להם ליצור משהו בעצמם. בחידושה של שנת הלימודים אחרי תקופת החגים חשבתי שהאגדה הקטנה הבאה תשמש לכולנו כחומר למחשבה:

מלך עשיר ואהוב על נתיניו ערך סיור בְּממלכה שכנה. בסיום הסיור הוא קיבל במתנה שני תֻּכִּים (בלשון המקרא תֻּכִּיִּים) צבעוניים ויפהפיים, מיערות הממלכה הזו.

"התוכים האלה צריכים סביבה טבעית בכדי לגדול ולהתפתח, אל תשכן אותם בְּכלובים." כך הסבירו למלך.

כשחזר לממלכתו הקים המלך עבור צמד התוכים הללו גן גְדול-ממדים עם צמחייה מטופחת, אגמים כחולים ומפלי מים. והתוכים גדלו בגן. האחד פרח מהר ברחבי הגן, סוקר כל פינה ולא שבע מגודלו ויופיו של הגן, והתוכי השני... עצל... נותר על הענף שעליו עמד מיומו הראשון בגן, מסרב לעזוב אותו.

כל מאלפי התוכים המומחים בממלכה, שהגיעו בהזמנת המלך, לא ידעו כיצד לשכנע את התוכי לעוף ולעזוב את הענף.

כשכבר כמעט והתייאש המלך, ואפילו חשב להחזיר את התוכי לנותן המתנה, הגיע לארמון איכר קשה-יום, כמו באגדות. "תנו לי שעה קלה עם התוכי ואני אשכנעו להתרומם ולעוף." יועצי המלך כמעט וגירשוהו מהארמון, כי הכיצד יצליח היכן שכל המומחים כשלו, אבל המלך ששמע עליו, הסכים לתת לו הזדמנות.

"רק עשה לי טובה," אמר האיכר למלך, "עזוב את הגן לשעה קלה, תן לי לטפל בנושא לבדי." לאחר כשעה שב המלך לגן וראה להפתעתו ולשמחתו את שני התוכים מתעופפים להנאתם בגן.

"איך הצלחת במקום שכל המומחים כשלו? איך גרמת לתוכי העצל לעזוב את הענף ולעוף?" שאל המלך את האיכר.

"מאוד פשוט, הוד מעלתו" ענה לו האיכר... "כל שעשיתי... **זה לכרות את הענף שעליו הוא ישב.**"
(מקור הסיפור אינו ידוע. הפיץ את הסיפור אלון אולמן)

לילדים בוגרים הענף הזה הוא החיבור לרשת הביטחון של ההורים. לאחרים זה אולי איזור הנוחות שקשה להתנתק ממנו אבל יש לכך מחיר של וויתור על שינויים ועל מימוש חלומות. להישאר צמודים לענף, זה חמים ונוח ומוגן. נוח למתבגרים עצמם, ולא נעים להודות, לפעמים גם נוח להורים... כי כך ההורים שומרים על שליטה.

כדי לזכות בעצמאות, כדי לצמוח, כדי להגשים חלומות, צריך כנראה להתנתק מהענף שאליו התרגלנו להיות מחוברים. ואם אין אומץ לעשות זאת לבד, טוב אולי שיגיע לפעמים אותו האיכר כדי לכרות את הענף... ואז אין ברירה... צריכים להפעיל את הכנפיים... ולעוף...

כריסטופר קולומבוס מצוטט כמי שאמר: **"לעולם לא תוכל לחצות את האוקיינוס, אלא אם כן... תאזור אומץ לאבד את המראה של קו החוף"**

על סאטירות פוליטית בארץ ובעולם

ד"ר שלמה הרציג*

בין אם בצדק ובין אם לאו, פוליטיקאים הם, ככל הנראה, הדמויות המושמצות ביותר בדורנו. למרות השררה, ואולי דווקא בגללה, מועלים פוליטיקאים על המוקד - המטאפורי, בדרך כלל, עם חריגה מזעזעת בדמות רצח ראש הממשלה לפני 26 שנה, בדיוק - בעיתונות הכתובה והאלקטרונית, וכמובן גם ברשתות החברתיות. פוליטיקאים מכול גווני הקשת הפוליטית, מואשמים בשחיתות, ברפיון וחולשה, או להיפך בכוחנות יתר והתנשאות, בטיפשות ב'ניתוק מהעם' ועוד.

הביקורת החריפה כלפיהם מגולמת לא רק בשיחות הסלון של ערבי ששי, אלא גם בתוכניות הטלוויזיה השונות השוברות שיאי 'רייטינג' בזכות הסאטירות הפוליטיות המוצגות בהן. כזו היתה, למשל, התוכנית "ניקוי ראש" ששודרה בערוץ הראשון בין השנים 1974 – 1976 והפכה כבר למיתוס בתרבות הישראלית, ולאחריה הגיעו "החרצופים" בערוץ 2 בין השנים 1996 – 2000 ואחר-כך תוכנית ההומור והסאטירה הפופולארית מאד גם בזמננו "ארץ נהדרת" המכבכת על מסכינו מאז שנת 2003 (שידורי קשת), וגם "גב האומה" שהחליפה את "מצב האומה", ושתיהן יחד שודרו בין השנים 2010 – 2020, כשהן מביאות את ההצלפה הסרקסטית בפוליטיקאים לשיאים חדשים של לעג ותוקפנות.

אלא שלא רק תוכניות בידור, עממיות-או-לא, שולחות ידן בסאטירות פוליטיות. למעשה, כבר ביוון הקדומה נהגו מחברי הקומדיות להאיר באור נלעג את דמויות המופת הבולטות של זמנן. כך, למשל, נהג אריסטופאנס (446 – 385 לפנה"ס) כשהלעיג על לא אחר מאשר סוקרטס הפילוסוף הדגול בהציגו אותו כסופיסט (רטוריקן) חסר מצפון המלהטט בלשונו והופך אמת לשקר ושקר לאמת ("עננים", 423 לפנה"ס). כך גם מוארים באור נלעג גיבורי הצבא הגדולים באתונה, לאחר תבוסתם בקרב נגד הסיציליאנים, בקומדיה "ליזיסטרטה" (411 לפנה"ס), שנשותיהן כופות עליהן שלום עולמי באמצעות שביתת מין, שהן גוזרות עליהם.

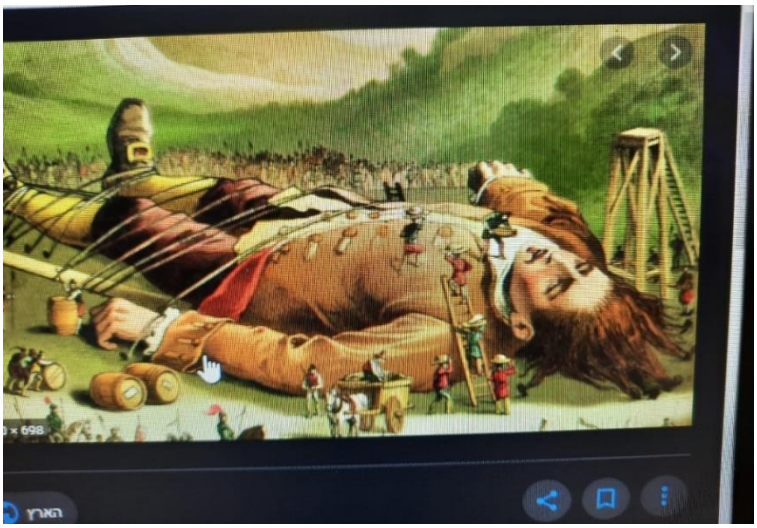

ובקפיצת זמן לאנגליה של המאה ה– 18, ידועה מאוד יצירתו של ג'ונתן סוויפט (1667 – 1745) **מסעי גוליבר** (1726) המוכרת לרובנו כסיפור ילדים. במקורה, היתה זו סאטירה חריפה, למבוגרים כמובן, על סדרי השלטון והפוליטיקה האנגלית בת הזמן. כבר בחלקה הראשון של היצירה - הרומן הוא בן ארבעה חלקים - "מסע לליליפוט" מתוארת ממלכת ליליפוט, אליה מגיע למיואל גוליבר אחרי שנטרפה ספינתו בים,

כבעלת פוטנציאל שגשוג עצום, אלמלא "שתי רעות חולות: ריב אחים קשה מבית וסכנת פלישה של אויב חזק ועצום מחוץ." (שם, שוקן, תש"ס, תרגום ג. אריוך, עמ' 58). באשר לראשונה, הרי זו קשורה ביריבות הקשה בין שתי מפלגות: "טרמקסן" ו"סלמקסן", אשר אנשי אחת מהן נועלים נעליים בעלי עקבים גבוהים, ואילו אנשי השנייה נועלים נעלים בעלי עקב שטוח, ובשל הפער ה'מעמדי' הזה: "האיבה בין שתי המפלגות הללו עזה כל-כך, שאין הם אוכלים ולא שותים ולא מדברים אלו עם אלו." (שם, עמ' 59). והרי לכם הארה אירונית חריפה של המחלוקת הפוליטית בין ה"טורים" ל"ויגים" שתי המפלגות הגדולות באנגליה של המאות ה – 17 - 19.

ובאשר לסכנות מבחוץ, שכן ליליפוט המאוימת על ידי שכנתה בלפסקיו, הרי שהן ייצוג סאטירי מובהק של היריבויות הצבאיות-מדיניות הנצחיות-כמעט בין אנגליה לצרפת בעת החדשה ואותן מציג סוויפט באור גרוטסקי: "נסיבות פרוץ המלחמה היו כדלקמן: הכול מסכימים כי בהתחלה היו הבריות שוברים את קליפת הביצה קודם לאכילתה בקודקוד הכד (הרחב – ש.ה). אולם אירע שכאשר ניגש בילדותו אבי אביו של הוד מלכותו הנוכחי לאכול ביצה ושבר את קליפתה כפי המנהג מימים ימימה, נפצעה אצבעו. משראה זאת אביו, השליט, הוציא צו מלכותי אשר מפיריו צפויים לעונש חמור, המורה לכול נתיניו לשבור את קליפת הביצה בקודקוד החד. התושבים כה התרעמו על הצו הזה, שבספרי קורותינו נכתב כי בעטיו פרצו שש מרידות אשר שליט אחד קיפח בהם את חייו ושליט אחר את כתרו." (שם, עמ' 59 – 60). מה שסיבך את המחלוקות הפנימיות בליליפוט הוא הצטרפותה של בלפסקיו לקונפליקט בתואנה, שהמחלוקת הזו עתידה להביא לקרע עמוק בכנסיה המשותפת לשני העמים. למותר לציין, שכול פרט גרוטסקי בסיפור הזה יש לו ייצוג ראליסטי במציאות ההיסטורית בת-הזמן.

כמובן, שגם הספרות העברית לדורותיה לא טמנה ידה בצלחת בכול הנוגע לכתיבה סאטירית. כך, למשל, בשנת 1950 ראה אור קובץ סיפוריו של ש"י עגנון "פרקים של ספר המדינה", שהם ואריאציה פארודית על ספר המדינה לאפלטון, שבארבעת פרקיו מלגלג הסופר הנודע, חתן פרס נובל לספרות, על חוליי החברה והפוליטיקה הישראלית (אגב, כל אחד מה'פרקים' ראה אור בנפרד כבר בראשית שנות הארבעים). בפרק השני, למשל, ששמו: "שלום עולמי" מתאר הסופר את הרעב הגדול במדינה, ואת אויבים גדולים המאיימים לפלוש אליה ולהחריבה, ללא ספק מצב משברי קשה הדורש איחוד כוחות כדי להתמודד עמו, אלא שלא כך הם פני הדברים: "צריכה היתה המדינה להקדים עצה לפורענות. אבל בני המדינה מחולקים לשתי כיתות, לכסויי ראש ולגלויי ראש, וכול שכת אחת מבקשת שניה מעכבת, ואף הכיתות עצמן מחולקות ביניהן ושונאות אלו את אלו, אולי יותר מששונא האויב את כסויי הראש ופרועי הראש כאחד." (**סמוך ונראה,** כל סיפוריו של שמואל יוסף עגנון, כרך ששי, הוצאת שוקן, תשכ"ז, עמ' 261). כל בר-דעת יזהה כאן את הפערים החברתיים-פוליטיים-דתיים בישוב העברי בארץ ישראל עוד לפני הקמת המדינה, ובוודאי בשנים הראשונות שלאחריה; פערים שלא הצטמצמו, אלא הלכו והתעצמו עד ימינו אלה.

לסיום, לא ניתן להימנע מן השאלה האם הסאטירות הפוליטיות, לא רק בספרות, אלא גם בתיאטרון, בקולנוע ובטלוויזיה (וכן, גם באמנות הפלסטית) משיגות את מטרתן המוצהרת או המובלעת? האם הן מצליחות, באמצעות הצלפותיהן השנונות, לתקן, ולו במעט, את הקלקלות החברתיות הפוליטיות בארץ ובעולם? דומה כי התשובה על כך מורכבת מדי וחורגת מגבולות רשימתנו הקצרה. נוכל רק לרמוז שעיקר ערכן של הסאטירות הפוליטיות לסוגיהן הוא בהיותן מצפן מוסרי לנמעניהם המעוצב בדרך שנונה, ייחודית ומרתקת.

***ד"ר שלמה הרציג הוא מרצה לספרות ולתרבות. להזמנת הרצאות 050-6282995**

לראות, להביט, להתבונן

צילם יוסי רזי

קפה פולה 20.10.2021

תם ולא נשלם **נתראה בעלון הבא**